

SOBRE EL NOM DE LA VILA D'ULLDEMOLINS

Ramon AMIGÓ i ANGLÈS

Amb referència a la significació del nom de la vila, l'opinió més generalitzada entre la seva gent és la de Vuit Molins, amb evolució cap a Ulldemolins/Vulldemolins. És una opinió que ja manifestava Jaume J. Estella, secretari que fou d'aquell Ajuntament, el 1881, en uns «Apuntes utiles de hechos antiguos y modernos de Ulldemolins [...]» (manuscrit inèdit), quan deia que “Había hasta 8 molinos en este término y de ello tomó el nombre de octomolientibus”. Però un altre sector de la gent entén que això no pot ésser així perquè vuit molins no hi han estat mai. En un estudi nostre, en curs de publicació, s'arriba a la conclusió que només n'hi havia hagut set, malgrat la bona quantitat de noms amb què es van designar, al llarg dels segles. Tanmateix, seria exagerat d'afirmar que un molí més, el vuitè, no ens ha passat desapercbut, i que aquest que ens falta trobar pogués donar la raó als vuit molins de l'etimologia popular majoritària.

Que Ulldemolins provingui de «Vedemolins» només hem vist que ho afirmi Jaume Ciurana i Sans a *Aportació a la història. Ciurana. Als 40 anys del VIIIè centenari de la Reconquesta. 8 de maig de 1993*, p. 19 i 21. Ho treu d'una comunicació de 1992, de P. Cardoner i Blanch, arquitecte-arqueòleg, codirector de les obres del temple de la Sagrada Família. Diu que ho ha comprovat “en els vells documents dels Medinacelli”, però no concreta en quins documents ho va veure escrit d'aquesta manera singular, no confirmada per cap investigador i que -si més no per això- s'ha de deixar de banda, per dubtosa, procedent amb tota probabilitat d'una mala lectura del document o d'un ‘lapsus calami’ de l'amanuense.

També especialistes en etimologies han opinat sobre aquest nom. Segons el Dr. Pere Balañà i Abadia, en el llibre *Els noms de lloc de Catalunya* (Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1989), el nom de la vila és equivalent a “ull”, amb el significat de “font”, i “dels molins”, com a traducció del llatí vulgar “molinorum”.

Joan Coromines, a *Lleures i converses d'un filòleg*, p. 249, nota 3, ja va fer notar (any 1971) la pronúncia Vulldemolins (que hem recollit en el nostre treball). També diu que una altra manera de pronunciar aquest nom és “Villdemolins”, una manera de dir equiparable a tal com l'aporten alguns mapes que anomenem una mica més enllà, però, ara, no hem trobat ningú a la vila, ni de poblacions veïnes, que hagi observat aquesta manera de dir, ni que tingui record d'haver-ne sentit parlar als més

vells de temps enrere. Afirma, a més, que la forma documental antiga -sense dir on se la pot veure escrita- és “Octo Molinos”, cosa que no es pot confirmar ací, a partir dels documents examinats. A DECat., Vol. VIII (any 1988), p. 971b, nota 3, “Ull”, es referma en la pronúncia “Villemolins” (que no podem ratificar) com a popular actual, i matisa la forma documental antiga: “[...] vuitmolins<octo molinos per etimologia popular” (subratllat nostre). José M. Font Rius, a Cartas de población y franquicia, assegura haver llegit “Occulo de Molinis” i “Occulum de Molinis”, el 1166, una data força “antiga”; “Hul de Molins”, el 1175; “Oculi Molindinarii”, el 1286. Directament dels manuscrits originals, hem llegit ambé “Occulo Molindinarii” en un manual notarial de 1286; “Oculo Molendinarj”, el 1304; “Ul de Molinos”, el 1448. Es podrien multiplicar els exemples d’Occulo, Oculi, Oculo, anotats als manuals noterials dels segles XIV i XV. En cap dels molts papers antics que s’han examinat no hem llegit “Octo”.

El primer mapa a què ens hem referit és el *Regni Hispaniæ*, d’Abraham Ortelius, del 1602, en el qual hem llegit «Villa de Midins», sens dubte per error de copista. El de Gerardus Mercator, *Aragonia et Catalonia*, de 1606, també diu «Villa de molins». «Vildemolins» ho hem llegit -no sense dificultat, perquè en un cas la primera *i* pot semblar una *l* trencada- en els mapes de Vrints de 1603, de Mercator de 1619, i de Blaeau de 1635. En aquests mateixos mapes veiem escrit «Vildecona», «Vildecona» i «Vil de Cona», respectivament, de manera que la *V* no és sinó una representació corrent de la *U* en textos antics, perquè no és sinó una forma evolucionada de la *V* amb so de *U*. Entenem, doncs, que caldria llegir *Uildemolins*. Més tard, el mapa del comte de Darnius, de 1705, escriu «VII d Molins» i «VII d Cona» i «La Seu d Vrgell». I els de Placide de Sainte Hélène, de 1707, i de Nicolas de Fer, de 1714, posen «Villmolins» i «Vill de Molins». Si tenim present que la llengua antiga representava per *Ui* el so que després s’ha representat per *Ull*, queda fora de dubte que allò que els mapes volien que es llegís era *Uildemolins*. Més tard, els mapes d’A. H. Dufour i de Francisco Xavier de Garma i Duran, de 1835 i 1837, ja escriuen «Ull de Molins». Demem aquesta informació cartogràfica a la Gran Geografia Comarcal de Catalunya, vol. 19.

Resulta com si diguéssim que el Dr. Pere Balañà ha connectat més o menys amb l’opinió popular -que comentarem tots seguit- dels habitants de Vilanova de Prades -ull, amb el significat de ‘centre’ per als uns i de ‘font’ per a l’altre-, i que el Dr. Joan Coromines ha connectat amb la d’un cert sector de la gent d’Uildemolins -vuit-, basant-se en «Octo» d’un document del qual s’ignora data i localització, que ningú més no diu que hagi vist i que ell mateix matisa més tard pensant que s’ha deduït d’una etimologia popular, o sia que no s’ha tret d’una constatació documental.

Amb referència al nom de la vila aplicat al riu, també hem vist escrit “Oculo de Molinis” (any 1168) i “Oculi Molendinorum” (any 1172) i -a més- “Ohil de Molins” (any 1169) i “Oils de Molins” (any 1182).

Si -segons la proposta del Dr. Pere Balañà- prenem «ull» com a equivalent a ‘forat per on neix aigua’, o sia en el sentit de ‘font’ (és el cas d’Ull de Ter, ‘el naixement del riu Ter’), el nom es deuria haver de traduir per ‘font dels molins’, però es dona el cas que no hi ha cap surgència notable pel terme, tret de Fontalba, que, tan-

mateix, només és present després d'una pluja intensa, i una pluja així és una cosa poc freqüent. Fontalba no és doncs una surgència constant, ans només esporàdica. I la majoria de les altres fonts que hi ha pel terme són fontetes, com les que es troben una mica pertot en aquestes zones caracteritzades per una hidrologia poc generosa.

L'opinió -que deu compartir la gent de Vilanova de Prades- dels alumnes del curs 1976-77 de l'escola d'aquella vileta veïna, dirigida llavors per Manel Civera Gómez (publicació de 111 f. ciclostilats, treball escolar presentat amb el títol *Vilanova de Prades*), és que "possiblement [que els de Vilanova donin al seu riu el nom de "riu del Molí"] també ha fet que la vila de més avall s'anomenés Ulldemolins, car es troba a la confluència d'aquest [riu] i del Teix, de manera que és com un centre o ull dels molins que a ambdós rius hi havia".

Aquest mateix pensament devia ésser el que va fer dir a Josep Lladonosa, a la p. 34 de *Ulldemolins. Història, costums i tradició* (1981), que "Ulldemolins era una dependència del castell i l'església d'Albarca, *l'ull dels molins d'Albarca* (en cursiva a l'original) [...]".

Agafar «ull» com si designés 'un centre' de molins potser no seria desencaminat perquè n'hi havia hagut diversos d'escampats a no gaire distància de la vila, a la vora del riu de Vilanova i del riu del Teix. L'apreciació que acabem de comentar, dels alumnes de Vilanova i de Josep Lladonosa, sembla que sigui la més coherent. «L'ull dels molins» es podria equiparar -si més no per analogia- a «l'ull de l'escala», que és el 'centre' a l'entorn del qual giren els trams dels graons; o bé, utilitzant una terminologia meteorològica, a «l'ull del cicló», que també és el 'centre' d'una depressió. «Ull» de molins com a equivalent a 'centre' de molins, a 'concentració' de molins.

Quant a l'existència d'un document en el qual es vegi escrit «octo» ens serà permès de dubtar-ne, per no haver-ne trobat ni un que digui això entre la gran quantitat de papers que hem tingut ocasió de llegir; però, encara que aquest document existís, no podríem justificar -si més no a partir de les anàlisis fetes fins ara- que hi hagués hagut *vuit* molins. Garbellant els vint-i-quatre noms de molins localitzats a partir del segle XIV, només s'arriba a set establiments moliners; ha de quedar nogensmenys la porta oberta -és clar- a algun altre que hagués pogut correspondre a algun dels noms que no hem pogut saber quin designaven, si fos que en designessin un altre, del qual no es veu cap rastre, ni hi ha record que se n'hagi vist mai cap.

NOMS DESGRACIATS

Adesiara la unió de dos cognoms dóna lloc a coincidències xocants. Aquest és el cas, un més dels molts exemples que es podrien citar, del nom que va sortir recentment en una esquila: TOR TURA.